

Хоружа Людмила Леонідівна, завідувач кафедри теорії та історії педагогіки Київського університету імені Бориса Грінченка, доктор педагогічних наук, професор. Автор понад 160 наукових праць. Це, зокрема, підручники «Етика» для учнів 5 та 6 класів, «Хрестоматія з етики (з елементами християнської етики)»; підручники та навчальні посібники для студентів «Загальна педагогіка», «Педагогічна деонтологія», «Соціологія виховання», «Етичний розвиток педагога»; колективні монографії та статті з актуальних проблем освіти, розвитку педагогіки, професійної етики вчителя, академічної етики, фахової підготовки майбутнього педагога.

Л. Л. ХОРУЖА

СОЦІОЛОГІЯ ВИХОВАННЯ ОСОБИСТОСТІ

Навчально-методичний посібник

Київський університет імені Бориса Грінченка

Л.Л. ХОРУЖА

СОЦІОЛОГІЯ ВИХОВАННЯ ОСОБИСТОСТІ

Навчально-методичний посібник

Київ — 2017

УДК 316.6(075.8)
ББК 88.5Я73
Х82

Рекомендовано Вченою радою
Київського університету імені Бориса Грінченка
(протокол № 10 від 27 жовтня 2016 р.)

Автор:

Хоружа Л.Л., завідувач кафедри теорії та історії педагогіки Київського університету імені Бориса Грінченка, доктор педагогічних наук, професор.

Рецензенти:

Сухомлинська О.В., академік-секретар відділення загальної педагогіки та філософії освіти НАПН України, доктор педагогічних наук, професор, дійсний член НАПН України;

Петрочко Ж.В., заступник директора з науково-експериментальної роботи Інституту проблем виховання НАПН України, доктор педагогічних наук, професор.

Хоружа Л.Л.

Х82 Соціологія виховання особистості : навч.-метод. посіб. / Л.Л. Хоружа. — К. : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2017. — 148 с.

У навчально-методичному посібнику розглянуто теоретичні та практичні аспекти соціології як науки, яка з'ясовує сутність соціальних явищ та процесів, розкрито основи соціології виховання як галузевої дисципліни, а також висвітлено соціальні детермінанти сучасного виховання, його суперечності, завдання, концепції та технології. У посібнику інтегровано соціологічні, педагогічні та психологічні знання для осмислення феномену виховання та його особливостей.

Рекомендовано студентам спеціальностей «Соціальна робота», «Менеджмент освіти», викладачам дисциплін психолого-педагогічного циклу та аспірантам, фахівцям закладів післядипломної педагогічної освіти.

УДК 316.6(075.8)
ББК 88.5Я73

© Л.Л. Хоружа, 2017

© Київський університет імені Бориса Грінченка, 2017

ПЕРЕДМОВА

В умовах сучасних політичних, соціально-економічних перетворень суспільства, зокрема зміни вектора його розвитку на європейський, а також військових дій на території України відбулася «революція» свідомості, ціннісних орієнтацій населення. Зазначене є своєрідним контекстом трансформацій і одночасно деформацій у свідомості молодого покоління, порушує рівновагу взаємодії соціального середовища і процесу виховання. Знецінення духовних цінностей, моральний занепад, прагматизм та раціоналізм — доволі часто характеризують поведінку сучасної молоді. Іноді, позбавлена самостійного світоглядного базису, вона найдужче зазнає маніпуляцій з боку зовнішніх деструктивних сил, які використовують молоде покоління як фермент соціальних збурень і конфліктів. Водночас молодь продемонструвала свою силу і злагожденість у подіях Революції гідності. Таким чином, зазначене актуалізує роль виховання як особливого соціально-педагогічного явища, спрямованого на соціалізацію особистості, передачу їй моральних норм і цінностей, адаптацію та інтеграцію у суспільстві, опанування нею різних соціальних ролей, розвиток громадянської позиції і активності.

Людина як відкрита жива соціальна система перебуває у постійній взаємодії із суспільством, відчуваючи вплив його позитивних і негативних факторів. У цьому контексті виховання виконує функцію корекції та регулювання її поведінки, є важливим соціальним процесом. Радикальні зрушення у соціальному житті, пов'язані з гуманізацією та демократизацією, визначенням громадянської позиції, творчих соціально значущих ідей, вимагають відповідних удосконалень у змісті, формах та технологіях виховання, що можливо лише за умови моніторингу змін виховної ситуації у суспільстві. Вивчення та аналіз одержаної інформації дає змогу визначити соціальні проблеми, суперечності виховання як елемента процесу адаптивно-розвивальної соціалізації особистості, а також розкрити його сучасні підходи, концепції та моделі.

та інших країнах СНД процес С. а. різко поширився в період кризи у зв'язку з переходом від тоталітарно-адміністративної до демократичної системи і до ринкових соціально-економічних відносин.

СОЦІАЛЬНІ ІНСТИТУТИ — це стійкі види соціальних взаємодій, які склалися історично, самовідтворюються і задовольняють певні життєво важливі потреби людей.

СОЦІАЛЬНА КОРЕКЦІЯ — це діяльність соціального суб'єкта з виправлення тих особливостей психологічного, педагогічного і соціального плану, що не відповідають прийнятим у суспільстві моделям і стандартам.

СОЦІАЛЬНА СИСТЕМА — цілісне утворення, головним елементом якого є люди, їхні зв'язки, взаємини та взаємодії, а також соціальні інститути та організації, соціальні групи, спільноти, норми і цінності.

ЦІННОСТІ СОЦІАЛЬНІ — 1) в широкому значенні — значимість явищ і предметів реальної дійсності з точки зору їх відповідності або невідповідності потребам суспільства, соціальних груп і особистості; 2) у вузькому значенні — етичні та естетичні вимоги, вироблені людською культурою, що є продуктами суспільної свідомості. До Ц. с. відносять: світогляд, соціальну справедливість, людську гідність, громадянський обов'язок тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ТА РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Аза Л.А. Воспитание как философско-социологическая проблема / Л.А. Аза. — К. : Наук. думка, 1993. — 131 с.
2. Алексеенко Т. «Я-соціальне» та «Я-індивідуальне» в соціалізації особистості / Т. Алексеенко // Шлях освіти. — 2009. — № 4. — С. 7–9.
3. Ананьин Г.Е. О системном подходе в воспитании / Г.Е. Ананьин // Педагогика. — 2011. — № 8. — С. 77–84.
4. Аронстон Э. Социальная психология. Психологические законы поведения человека в социуме / Э. Аронстон, Т. Уилсон, Р. Эйкерт. — СПб. : Прайм-Еврознак, 2002. — 560 с. — (Серия «Психологическая энциклопедия»).
5. Бех І.Д. Виховання особистості : навч.-метод. посіб. : у 2 кн. / І.Д. Бех. — К. : Либідь, 2003. — Кн. 1: Особистісно орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади. — 280 с.
6. Бех І.Д. Виховання особистості : навч.-метод. посіб. : у 2 кн. / І.Д. Бех. — К. : Либідь, 2003. — Кн. 2: Особистісно орієнтований підхід: науково-практичні засади. — 344 с.
7. Бех І.Д. Особистісно зорієнтоване виховання : наук.-метод. посіб. / І.Д. Бех. — К. : ІЗМН, 1998. — 204 с.
8. Бех І.Д. Виховання особистості. Сходження до духовності / І.Д. Бех. — К., 2006. — 270 с.
9. Буцька Н.М. Родзинки виховання / Н.М. Буцька. — Полтава : Рік, 2016. — С. 69.
10. Быков А.К. Концептуальные основы мониторинга воспитания / А.К. Быков // Педагогика. — 2006. — № 6. — С. 19–27.
11. Виховна робота зі студентською молоддю : навч. посіб. / [Т.Ю. Осипова, І.О. Бартенева, О.О. Біла та ін.]; за заг. ред. Т.Ю. Осипової. — Одеса : Фенікс, 2006. — 288 с.
12. Вишневський О.І. Теоретичні основи сучасної української педагогіки : посіб. для студ. вищ. навч. закл. / О.І. Вишневський. — Дрогобич : Коло, 2003. — 528 с.
13. Воспитание и образование. — М. : Сфера, 1999. — 416 с. — (Серия «Мир Агни-Йоги»).

14. Воспитание как социокультурный феномен : матер. Всерос. науч.-практ. конф. — М. : ГосНИИ семьи и воспитания, 2003. — Ч. 1. — 104 с.
15. Гіденс Е. Соціологія / Е. Гіденс ; пер. з англ. В. Шовкун, А. Олійник; наук. ред. О. Іващенко. — К. : Основи, 1999. — 726 с.
16. Головатий М.Ф. Соціологія молоді : курс лекцій / М.Ф. Головатий. — 2-ге вид., перероб. і допов. — К. : МАУП, 2006. — 304 с.
17. Гончаренко С. Український педагогічний словник / С. Гончаренко. — К. : Либідь, 1997. — 206 с.
18. Гриценко Л.И. Теория и методика воспитания: личностно-социальный подход : учеб. пособ. для студ. высш. учеб. завед. / Л.И. Гриценко. — М. : Академия, 2005. — 240 с.
19. Гурова Р.Г. Социологические проблемы воспитания / Р.Г. Гурова. — М., 1991.
20. Гусейнов А.А. Этика : учеб. / А.А. Гусейнов, Р.Г. Апресян. — М. : Гардарики, 1999. — 472 с.
21. Гутель Я.Б. Виховна робота в сучасних умовах: теорія і методика / Я.Б. Гутель. — Тернопіль, 1996. — 274 с.
22. Диев В.С. Многомерный вектор глобализации: начало и основные компоненты / В.С. Диев // Философия образования. — 2005. — № 1 (12). — С. 15–21.
23. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України ; голов. ред. В.Г. Кремень. — К. : Юрінком Інтер, 2008.
24. Запесоцкий А.С. Дети эпохи перемен: их ценности, выбор / А.С. Запесоцкий // Социс. — 2006. — № 12.
25. Збірник науково-методичних матеріалів для роботи з дітьми, що зазнали насильства / [Упоряд.: Ю.Ф. Пачковський, І.О. Корнієнко]. — Львів : ВНТЛ, 1999. — 76 с.
26. Зимняя И.А. Воспитание — проблема современного образования в России : состояние, пути решения / И.А. Зимняя, Б.Н. Боденко, Н.А. Морозова. — 2-е изд. — М., 1999. — 84 с.
27. Зюбин Л.М. Психология воспитания : метод. пособ. / Л.М. Зюбин. — М. : Высш. шк., 1991. — 96 с.
28. Інноваційні виховні технології / Когут О.І., Юзефик Л.О., Тимчишин О.І. — Тернопіль : Астон, 2009. — 352 с.
29. Кравченко А.И. Социология : учеб. пособ. для студ. высш. пед. учеб. завед. / А.И. Кравченко. — М. : Академия, 2002. — 416 с.
30. Краткий психологический словарь / [Сост.: Л.А. Карпенко; под общ. ред. А.В. Петровского, М.Г. Ярошевского]. — М. : Политиздат, 1985. — 431 с.
31. Лукашевич Н.П. Социология воспитания : краткий курс лекций / Н.П. Лукашевич. — К. : МАУП, 1996. — 180 с.

32. Лукашевич Н. Социология образования : конспект лекций / Н. Лукашевич, В. Солодков. — К. : МАУП, 1997. — 224 с.
33. Ляшенко О.І. Організаційно-методичні засади моніторингу якості освіти / О.І. Ляшенко // Педагогіка і психологія. — 2007. — № 2 (55). — С. 35–40.
34. Методика воспитательной работы : учеб. пособ. для студ. высш. учеб. завед. / [Л.К. Гребенкина, Е.М. Аджиева, О.В. Еремкина и др.]; ред. В.А. Сластенина. — 6-е изд. — М. : Академия, 2008. — 160 с.
35. Молодь в Україні. Дослідження молодіжного сектора: проблеми і перспективи / За ред. О.І. Локшиної. — К. : Студія «uStudioDesign», 2006. — 189 с.
36. Натанзон Э.Ш. Приемы индивидуального педагогического взаимодействия / Э.Ш. Натанзон. — М. : Просвещение, 1987.
37. Новий тлумачний словник української мови : у 3 т. / [Уклад.: В. Яременко, О. Сліпушко]. — К. : Аконті, 2005. — Т. 1. — 886 с.
38. Нові технології навчання : наук.-метод. зб. / Ред. кол.: В.О. Зайчук (голов. ред.), О.Я. Савченко, О.І. Ляшенко, А.М. Федяєва [та ін.]. — К. : НМІВО, 2001. — Вип. 31. — 222 с.
39. Педагогический энциклопедический словарь / Гл. ред. Б.М. Бим-Бад. — М. : Большая российская энциклопедия, 2002. — 528 с.
40. Піча В.М. Соціологія: загальний курс : навч. посіб. для студ. вищ. закл. освіти України / В.М. Піча. — К. : Каравела, 2000. — 248 с.
41. Савченко О.Я. Виховний потенціал початкової освіти : посіб. для вчит. і метод. почат. навч. / О.Я. Савченко. — 2-ге вид., допов., перероб. — К. : Богданова А.М., 2009. — 226 с.
42. Семенов С. Н. Российская высшая школа в условиях глобализации / С.Н. Семенов, А.Н. Семенова // Философия образования. — 2005. — С. 31–33.
43. Сиволапова А.В. Модернізація виховних концепцій: закономірності і протиріччя / А.В. Сиволапова // Педагогіка. — 2005. — № 9. — С. 57–64.
44. Сметанський М.І. Суть виховання як складової педагогічного процесу / М.І. Сметанський // Шлях освіти. — 2006. — № 4. — С. 14–17.
45. Современное образование: Смыслы и стратегии духовного развития / Под ред. Б.П. Мартиросяна, Г.Н. Филонова, О.В. Суходольской-Кулешовой. — М. : ЛЕНАНД, 2013. — 616 с.
46. Сорокин П.А. Общедоступный учебник по социологии. Статьи разных лет / П.А. Сорокин. — М. : Наука, 1994. — 560 с.
47. Социологический энциклопедический словарь : на рус., англ., нем., фр. и чешс. языках / [Ред.-координатор — академик РАН Г.В. Осипов]. — М. : ИНФРА М-Норма, 1998. — 488 с.

48. Социология. Наука об обществе : учеб. пособ. / Под общ. ред. проф. В.П. Андрущенко, проф. Н.И. Горлача; Институт востоковедения и международных отношений, Харьков. коллегіум, кафедра истории, философии и политических наук. — Х., 1996. — 688 с.
49. Соціологія : корот. енцикл. слов. / [Уклад.: В.І. Воловин, В.І. Тарасенко та ін.; під заг. ред. В.І. Воловича]. — К. : Укр. центр духовн. культури, 1998. — 736 с.
50. Соціологія: терміни, поняття, персоналії : навч. слов.-довід. / [Уклад.: В.М. Піча, Ю.В. Піча та ін.; за заг. ред. В.М. Пічі]. — К.; Львів : Каравела, «Новий Світ — 2000», 2002. — 480 с.
51. Спеціальні та галузеві соціології : навч. посіб. / [В.Є. Пилипенко, О.І. Вишняк, О.Д. Куценко та ін.]. — К. : Каравела, 2003. — 304 с.
52. Степанов Е.Н. Педагогу о современных концепциях воспитания / Е.Н. Степанов, Л.М. Лузина. — М. : Сфера, 2003. — 160 с.
53. Степанов П. Как происходит воспитание? / П. Степанов // Воспитательная работа в школе. — 2012. — № 3. — С. 83–87.
54. Сухомлинська О.В. Духовно-моральне виховання дітей та молоді: загальні тенденції й індивідуальний пошук / О.В. Сухомлинська. — К. : Фонд «Добро», 2006. — 34 с.
55. Сухомлинский В.А. Избранные произведения : в 5 т. / В.А. Сухомлинский. — К. : Рад. шк., 1980. — Т. 5: Статьи. — С. 208.
56. Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді : зб. наук. пр. — Кам'янець-Подільський, 2007. — Вип. 10, т. 1. — 584 с.
57. Ткаченко В. Умови діяльності соціального педагога в школі-інтернаті як джерело підвищення ефективності соціалізації вихованців / В. Ткаченко // Шлях освіти. — 2009. — № 4. — С. 32–35.
58. Шакурова М.В. Социальное воспитание в школе : учеб. пособ. для студ. высш. учеб. завед. / Под ред. А.В. Мудрика. — М. : Академия, 2004. — 272 с.
59. Шептенко П.А. Методика работы социального педагога : учеб. пособ. для студ. высш. пед. завед. / П.А. Шептенко, Г.А. Воронина; под ред. В.А. Сластенина. — М. : Академия, 2001. — 83 с.
60. Щербань П.М. Прикладна педагогіка : навч.-метод. посіб. / П.М. Щербань. — К. : Вища шк., 2002. — 215 с.
61. Школа повного року навчання: теорія і практика : наук.-метод. посіб. / [О.В. Безпалько, Л.М. Гриневич, О.Б. Жильцов [та ін.]; за заг. ред. В.О. Огнев'юка, Л.Л. Хоружої. — К. : КМПУ імені Б.Д. Грінченка, 2008. — 176 с.
62. Шутов В.Н. Основы современной социологии: 15 фундаментальных законов. — М. : Этерна, 2015. — 224 с.

63. Ясвин В. А. Образовательная среда: от моделирования к проектированию / В.А. Ясвин. — М. : Смысл, 2001. — 336 с.
64. Український центр політичного менеджменту [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.politik.org.ua/vid/magcontent.php3?m=6&n=49&c=1060>
65. Про затвердження Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді, Заходів щодо реалізації Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді та методичних рекомендацій щодо національно-патріотичного виховання у загальноосвітніх навчальних закладах [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://osvita.ua/legislation/Ser_osv/47154/

ЗМІСТ

Передмова	3
Тема 1. Методологія соціології як основа осмислення соціальних характеристик сучасного виховання	5
Тема 2. Теоретичні засади соціології виховання як наукової дисципліни	10
Тема 3. Виховання як соціальне явище	20
Тема 4. Завдання сучасного виховання	27
Тема 5. Концепції сучасного виховання	45
Тема 6. Соціальні механізми виховання та формування поведінки людини	59
Тема 7. Індивідуальна педагогічна взаємодія вихователя з вихованцем як основа соціального впливу	67
Тема 8. Моніторинг процесу виховання особистості	78
Післямова	86
Модульний контроль	88
Додатки	
Анкета «Світоглядні орієнтації молоді»	92
Анкета «Родинно-сімейне виховання школярів»	98
Анкета «Учнівська молодь: цінності та пріоритети»	103
Анкета «Професійні та культурно-духовні орієнтації молоді»	110
Анкета «Молодь і протиправна поведінка»	120
Анкета «Адаптація учнівської молоді до сучасних соціально-економічних умов»	124
Глосарій	136
Список використаної та рекомендованої літератури	141

Навчальне видання

ХОРУЖА Людмила Леонідівна

СОЦІОЛОГІЯ ВИХОВАННЯ ОСОБИСТОСТІ

Навчально-методичний посібник

Видання підготовлене до друку в НМЦ видавничої діяльності
Київського університету імені Бориса Грінченка

Завідувач НМЦ видавничої діяльності М.М. Прядко
Відповідальна за випуск А.М. Даниленко
Над виданням працювали: Л.В. Потравка, Т.В. Нестерова,
Н.І. Погорелова

Поліграфічна група: А.А. Богадельна, Д.Я. Ярошенко, О.О. Ярошенко,
Г.О. Бочарник, В.В. Василенко

Підписано до друку 30.01.2017 р. Формат 60х84/16.
Ум. друк. арк. 9,25. Обл.-вид. арк. 8,36. Наклад 100 пр. Зам. № 7-016.

Київський університет імені Бориса Грінченка,
вул. Бульварно-Кудрявська, 18/2, м. Київ, 04053.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи серія ДК № 4013 від 17.03.2011 р.

Попередження! Згідно із Законом України «Про авторське право і суміжні права» жодна частина цього видання не може бути використана чи відтворена на будь-яких носіях, розміщена в мережі Інтернет без письмового дозволу Київського університету імені Бориса Грінченка й автора. Порушення закону призводить до адміністративної, кримінальної відповідальності.